Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
JULIANE KOKOTT
esitatud 19. jaanuaril 2012 [1]

Kohtuasi C-59/11

Association Kokopelli
versus
Graines Baumaux SAS

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Cour d'appel de Nancy (Prantsusmaa))

Põllumajandus — Kehtivus — Direktiiv 2002/55/EÜ — Köögivili — Seemnete turustamine — Keeld turustada ametlikult heakskiitmata ja sortide kataloogis registreerimata sortide seemneid — Toidu ja põllumajanduse taimede geneetilisi ressursse käsitlev rahvusvaheline leping — Proportsionaalsuse põhimõte — Ettevõtlusvabadus — Kaupade vaba liikumine — Võrdne kohtlemine

I. Sissejuhatus

1. Teatavasti väheneb Euroopa riikide põllumajanduses kasvatatavate taimesortide arv pidevalt. Paljud traditsioonilised sordid on kadunud või neid säilitatakse järeltulevatele põlvkondadele veel vaid seemnepankades. Selle asemel on põldudel ülekaalus vähesed sordid, mille piires on üksikud taimed üksteisega pealegi väga sarnased.

2. Sellest tulenevalt on põllumajanduses kadumas bioloogiline mitmekesisus. Ei saa välistada, et seetõttu puuduvad edaspidi sordid, mis suudaksid näiteks kliimamuutustega või uute haigustega paremini kohaneda kui praegu ülekaalus olevad sordid. Põllumajandustoodete valik on lõpptarbija jaoks pealegi juba praegu piiratud.

3. Võiks arvata, et kõnealuse suundumuse on põhjustanud eeskätt põllumajandustootjad, kelle majanduslikes huvides on kasvatada kõige suurema saagikusega sorte.

4. Käesolev asi näitab aga, et bioloogilise mitmekesisuse piiramine Euroopa põllumajanduses tuleneb ka liidu õigusnormidest. Enamiku põllumajanduslikult kasutatavate taimeliikide seemneid tohib nimelt turustada vaid juhul, kui sort on ametlikult heaks kiidetud. Heakskiit eeldab, et sort on eristatav, püsiv ja piisavalt ühtlik. Mõnikord tuleb lisaks tõendada saagikust – „rahuldavat viljelus- ja kasutusväärtust". Paljude „vanade sortide" puhul ei ole kõnealuseid tõendeid võimalik esitada. Seepärast tekib küsimus, kas seemnete turustamise piirang on õigustatud.

1 — Algkeel: saksa.

II. Õiguslik raamistik

A. *Toidu ja põllumajanduse taimede geneetilisi ressursse käsitlev rahvusvaheline leping*

5. Nõukogu andis 24. veebruari 2004. aasta otsusega [2] heakskiidu toidu ja põllumajanduse taimede geneetilisi ressursse käsitleva rahvusvahelise lepingu [3] (edaspidi „rahvusvaheline leping") sõlmimisele.

6. Rahvusvahelise lepingu artikli 5 lõikes 1 on nimetatud tähtsaimad meetmed:

„5.1. Kõik lepinguosalised edendavad oma riiklike õigusaktide alusel ja koostöös teiste lepinguosalistega vajaduse korral integreeritud lähenemist taimede geneetiliste ressursside uurimisele, säilitamisele ja säästlikule kasutamisele ning vajadusel eelkõige

[...]

c) edendavad või toetavad vajaduse korral põllumajandustootjate ja kohalike kogukondade jõupingutusi nende käsutuses olevate geneetiliste ressursside kasutamiseks ja säilitamiseks kohapeal;

[...]".

7. Rahvusvahelise lepingu artiklis 6 on nimetatud täiendavad meetmed:

„6.1. Lepinguosalised arendavad ja säilitavad vajalikke poliitilisi ja õiguslikke meetmeid, et edendada põllumajanduskultuuride geneetiliste ressursside säästlikku kasutamist.

6.2. Põllumajanduskultuuride geneetiliste ressursside säästlik kasutamine võib hõlmata järgmisi meetmeid:

a) püüdlus õiglase põllumajanduspoliitika poole, millega edendada mitmekesise põllumajandustootmise arengut ja säilimist, et parandada põllumajanduse bioloogilise mitmekesisuse ja teiste looduslike ressursside säästlikku kasutamist;

[...]

d) kultuuride geneetilise baasi laiendamine ja põllumajandustootjatele kättesaadava geneetilise mitmekesisuse ulatuse suurendamine;

e) vajaduse korral kohalike ja introdutseeritud kultuuride, sortide ja vähekasutatud liikide laiema kasutuse edendamine;

[...]

g) sortide ja seemnete levitamisega seotud strateegiate ja õigusaktide hindamine ning vajaduse korral kohandamine."

2 — ELT L 378, lk 1.

3 — ELT 2004,L 378, lk 3.

8. Rahvusvahelise lepingu artikkel 9 käsitleb põllumajandustootjate õigusi ja näeb lõikes 2 ette järgmised meetmed:

„Lepinguosalised lepivad kokku, et vastutus põllumajanduskultuuride geneetiliste ressurssidega seotud põllumajandustootjate õiguste rakendamise eest lasub riikide valitsustel. Vastavalt oma vajadustele ja prioriteetidele peab iga lepinguosaline vajaduse korral ja kooskõlas riiklike õigusaktidega võtma kasutusele meetmed, et kaitsta ja edendada põllumajandustootjate õigusi, sealhulgas

a) põllumajanduskultuuride geneetiliste ressurssidega seotud traditsiooniliste teadmiste kaitse;

b) õigus osaleda võrdväärselt põllumajanduskultuuride geneetiliste ressursside kasutamisest tulenevate hüvede jaotamisel;

c) õigus osaleda riiklikul tasandil põllumajanduskultuuride geneetiliste ressursside säilitamise ja säästva kasutamisega seotud otsuste tegemisel."

B. *Liidu õigus*

9. Seemneid puudutavaid küsimusi on reguleeritud mitmes direktiivis. Köögiviljaseemnete osas võeti asjaomased normid esmakordselt vastu 1970. aastal [4] ja muude põllukultuuride osas juba 1966. aastal. [5] Käesoleval ajal on siiski kohaldatavad järgnevalt nimetatud õigusaktid, mille muutmiseks peab komisjon praegu konsultatsioone. [6]

1. Direktiiv 2002/55/EÜ

10. Enamikule või koguni kõigile põhikohtuasjas kõne all olevatele sortidele on kohaldatav nõukogu 13. juuni 2002. aasta direktiiv 2002/55/EÜ köögiviljaseemne turustamise kohta [7] (edaspidi „köögiviljadirektiiv").

11. Köögiviljadirektiivi artikli 3 lõige 1 keelab turustada köögiviljaseemet, mille sort on ametlikult heaks kiitmata:

„Liikmesriigid näevad ette, et köögiviljaseemet võib sertifitseerida, standardseemnena kontrollida ja turustada üksnes juhul, kui sordi on ametlikult heaks kiitnud vähemalt üks liikmesriik."

12. Köögiviljadirektiivi artikli 4 lõige 1 reguleerib heakskiitmist:

„Liikmesriigid tagavad, et sort kiidetakse heaks üksnes juhul, kui see on eristatav, püsiv ja piisavalt ühtlik.

Tööstusliku siguri puhul peab sort olema rahuldava viljelus- ja kasutusväärtusega."

4 — Nõukogu 29. septembri 1970. aasta direktiivi 70/458/EMÜ köögiviljaseemne turustamise kohta (EÜT L 225, lk 7) artiklid 3 ja 4.

5 — Vt nõukogu 14. juuni 1966. aasta direktiiv 66/400/EMÜ peediseemne turustamise kohta (EÜT 125, lk 2290), nõukogu 14. juuni 1966. aasta direktiiv 66/401/EMÜ söödakultuuride seemne turustamise kohta (EÜT 125, lk 2298) ja nõukogu 14. juuni 1966. aasta direktiiv 66/402/EMÜ teraviljaseemne turustamise kohta (EÜT 125, lk 2309).

6 — Asjaomaseid dokumente ja eri asutuste ning huvirühmade arvamusi võib leida komisjoni veebisaidilt http://ec.europa.eu/food/plant/propagation/evaluation/index_en.htm, viimati külastatud 16. jaanuaril 2012.

7 — EÜT L 193, lk 33; ELT eriväljaanne 3/36, lk 313.

13. Köögiviljadirektiivi artikli 4 lõige 3 sisaldab sätteid sortidest toodetava toidu tarbijate kaitseks:

„Kui taimesordist tuletatud materjal on ette nähtud kasutamiseks määruse (EÜ) nr 258/97 reguleerimisalasse kuuluva toiduna või toidu koostisosana, ei tohi kõnealune toit või kõnealused toidu koostisosad siiski:

— kujutada endast ohtu tarbijale,

— eksitada tarbijat,

— erineda asendatavast toidust või toidu koostisosadest sellisel määral, et nende tavapärane tarbimine võib põhjustada tarbijale toitainevaegust."

14. Köögiviljadirektiivi artikli 4 lõige 4 näeb taimede geneetiliste ressursside kaitsmiseks ette lihtsustatud korras heakskiitmise. Selleks nõutavad tingimused peab komisjon kehtestama vastavalt artikli 44 lõikele 2 ja artikli 46 lõikele 2.

15. Köögiviljadirektiivi artikkel 5 määratleb eristatavuse, püsivuse ja ühtlikkuse tunnused:

„1. Sorti käsitatakse eristatavana, kui see on ühe või mitme olulise omaduse poolest selgesti eristatav kõikidest muudest ühenduses tuntud sortidest, olenemata sellest, kas sordi algmaterjal on looduslik või aretatud.

[…]

2. Sorti käsitatakse püsivana, kui see pärast järjestikust vegetatiivset või generatiivset paljundamist või iga tsükli lõpus (kui aretaja on määratlenud konkreetse vegetatiivse või generatiivse paljundamise tsükli) vastab jätkuvalt asjaomase sordi oluliste omaduste kirjeldusele.

3. Sorti käsitatakse piisavalt ühtlikuna, kui taimed, millest sort koosneb, on taimede paljunemissüsteemi tüüpilisi tunnusjooni arvesse võttes sarnased või geneetiliselt identsed sel eesmärgil arvestatavate omaduste osas, välja arvatud väga üksikud erandid."

16. Vastavalt köögiviljadirektiivi artiklile 52 jõustus see direktiiv 20. päeval pärast selle avaldamist Euroopa Ühenduste Teatajas, seega 9. augustil 2002. Kuna direktiiviga konsolideeriti eelmised direktiivid, mille ülevõtmistähtajad olid juba möödunud, ei kehtestatud eraldi ülevõtmistähtaega.

2. Direktiiv 2009/145/EÜ

17. Komisjoni 26. novembri 2009. aasta direktiiv 2009/145/EÜ, millega sätestatakse teatavad erandid traditsiooniliselt teatavates paikkondades ja piirkondades kasvatatud ja geneetilisest erosioonist ohustatud köögivilja rahvaselektsioonsortide ja sortide ning selliste köögiviljasortide heakskiitmiseks, millel ei ole põllukultuuride tööstusliku tootmise puhul tegelikku väärtust, kuid mis on aretatud eritingimustes kasvamiseks, ning kõnealuste rahvaselektsioonsortide ja sortide seemnete turustamiseks [8] (edaspidi „erandeid sätestav direktiiv"), tugineb köögiviljadirektiivi artikli 4 lõikele 4, artikli 44 lõikele 2 ja artikli 46 lõikele 2.

8 — ELT L 312, lk 44.

18. Erandeid sätestava direktiivi artikli 1 lõige 1 näeb ette, milliste sortide puhul tuleb ette näha erandid:

„Käesolevas direktiivis sätestatakse direktiiviga 2002/55/EÜ hõlmatud köögiviljade puhul teatavad erandid seoses taimede geneetilise ressursi *in situ* säilimise ja säästva kasutamisega kasvatamise ja turustamise kaudu

a) köögiviljade rahvaselektsioonsortide ja selliste sortide heakskiitmisel riiklikesse köögiviljasortide kataloogidesse kandmiseks vastavalt direktiivile 2002/55/EÜ, mida on traditsiooniliselt kasvatatud teatavates paikkondades ja piirkondades ning mida ohustab geneetiline erosioon (edaspidi „säilitussordid"), ja

b) selliste sortide heakskiitmisel lõikes a osutatud kataloogidesse kandmiseks, millel ei ole põllukultuuride tööstusliku tootmise puhul tegelikku väärtust, kuid mis on aretatud eritingimustes kasvamiseks (edaspidi „eritingimustes kasvamiseks aretatud sordid"), ning

c) nende säilitussortide ja eritingimustes kasvamiseks aretatud sortide seemnete turustamisel."

19. Säilitussortide heakskiitmise peamised tingimused tulenevad erandeid sätestava direktiivi artiklist 4:

„1. Et artikli 1 lõike 1 punktis a nimetatud rahvaselektsioonsorti või sorti käsitataks säilitussordina, peab see huvi pakkuma taimede geneetiliste ressursside säilitamise seisukohast.

2. Erandina direktiivi 2003/91/EÜ artikli 1 lõikest 2 võivad liikmesriigid ise vastu võtta sätted, mis käsitlevad säilitussortide eristatavust, püsivust ja homogeensust.

[…]".

20. Erandeid sätestava direktiivi artiklid 13 ja 14 näevad ette, et säilitussortide seemneid võib väljaspool päritolupiirkonda toota ja turustada üksnes erandjuhtudel.

21. Erandeid sätestava direktiivi artikli 15 kohaselt võib säilitussorte turustada üksnes väga piiratud koguses:

„Kõik liikmesriigid tagavad, et ühegi säilitussordi puhul ei ületa aastas turustatud seemne kogus kogust, mis on vajalik köögiviljade tootmiseks konkreetse liigi jaoks I lisas kindlaks määratud arvul hektaritel."

22. I lisas kindlaks määratud hektarite arv on olenevalt liigist 10, 20 või 40 hektarit.

23. Erandeid sätestava direktiivi artikkel 22 näeb ette heakskiitmise tingimused sortide puhul, mis on aretatud eritingimustes kasvamiseks:

„1. Selleks et sordi saaks heaks kiita kui eritingimustes kasvamiseks aretatud sordi, millele on osutatud artikli 1 lõike 1 punktis b, ei tohi sordil olla põllukultuuride tööstusliku tootmise puhul tegelikku väärtust, kuid ta peab olema aretatud eritingimustes kasvamiseks.

Sorti loetakse eritingimustes kasvamiseks aretatuks, kui teda on aretatud kasvamiseks teatavates agraartehnilistes, kliima- või mullastikutingimustes.

2. Erandina direktiivi 2003/91/EÜ artikli 1 lõikest 2 võivad liikmesriigid ise vastu võtta sätted, mis käsitlevad säilitussortide eristatavust, püsivust ja homogeensust."

24. Erandeid sätestava direktiivi artikli 36 lõike 1 kohaselt tuli direktiiv üle võtta 31. detsembriks 2010.

3. Direktiiv 2003/91/EÜ

25. Erandeid sätestavas direktiivis nimetatud komisjoni 6. oktoobri 2003. aasta direktiiv 2003/91/EÜ, millega kehtestatakse rakendusmeetmed nõukogu direktiivi 2002/55/EÜ artikli 7 kohaldamiseks teatavate köögiviljasortide kontrollimisel minimaalselt hõlmatavate tunnuste ja kontrollimise miinimumtingimuste osas,[9] täpsustab artikli 1 lõikes 2 sortide eristatavusele, püsivusele ja ühtlikkusele esitatavaid nõudeid, viidates ühenduse sordiameti ja Rahvusvahelise Uute Taimesortide Kaitse Liidu teatavatele dokumentidele. Mõlemad asutused tegelevad intellektuaalse omandi kaitse alla kuuluvate taimesortidega.

4. Direktiiv 2002/53/EÜ

26. Nõukogu 13. juuni 2002. aasta direktiiv 2002/53/EÜ ühise põllumajandustaimesortide kataloogi kohta[10] (edaspidi „sortide kataloogi direktiiv") sätestab sortide heakskiitmise ühiseeskirjad põllumajanduskultuuride suhtes, millele on kohaldatavad eri direktiivid, kuid mitte köögiviljadirektiiv. Käesolevas asjas on huvipakkuvad suhkru- ja söödapeet vastavalt nõukogu 13. juuni 2002. aasta direktiivile 2002/54/EÜ peediseemne turustamise kohta[11] (edaspidi „peedidirektiiv").

27. Sortide kataloogi direktiivi artikli 1 lõikes 1 on määratletud direktiivi kohaldamisala:

„Käesolev direktiiv käsitleb selliste peedi[...]sortide heakskiitmist ühisesse põllumajandustaimesortide kataloogi kandmiseks, mille seemet võib turustada vastavalt peediseemne turustamist käsitleva direktiivi 2002/54/EÜ [...] sätetele."

28. Sortide kataloogi direktiivi artikli 1 lõige 2 määratleb ühise põllumajandustaimesortide kataloogi aluse:

„Ühine põllumajandustaimesortide kataloog koostatakse liikmesriikide kataloogide alusel."

29. Sortide kataloogi direktiivi artikli 3 lõige 1 näeb ette sorte hõlmavate siseriiklike kataloogide koostamise:

„Iga liikmesriik koostab ühe või mitu kataloogi taimesortide kohta, mis on nende territooriumil sertifitseerimiseks ja turustamiseks heaks kiidetud. […]"

30. Sortide heakskiitmise tingimused on sätestatud sortide kataloogi direktiivi artikli 4 lõikes 1:

„Liikmesriigid tagavad, et sort kiidetakse heaks üksnes juhul, kui see on eristatav, püsiv ja piisavalt ühtlik. Sordil peab olema küllaldane majanduslik viljelusväärtus."

31. Sortide kataloogi direktiivi artikkel 5 määratleb samamoodi nagu köögiviljadirektiivi artikkel 5 heakskiitmise tingimused, kuid lõikes 4 selgitab lisaks, mida tuleb mõista „küllaldase majandusliku viljelusväärtuse" all:

„Sordi majanduslikku viljelusväärtust käsitatakse küllaldasena, kui kõnealuse liikmesriigi kataloogi kantud teiste heakskiidetud sortidega võrreldes on asjaomase sordi omadused tervikuna võttes vähemalt asjaomase piirkonna toodangu osas selgelt paremad asjaomase sordi viljelemiseks või sellest saadud kultuuride või toodete kasutamiseks. Kui sordil on mõned eriti väärtuslikud omadused, võib üksikud vähem väärtuslikud omadused jätta arvesse võtmata."

9 — EÜT L 254, lk 11.

10 — EÜT L 193, lk 1; ELT eriväljaanne 3/36, lk 281.

11 — EÜT L 193, lk 12; ELT eriväljaanne 3/36, lk 292.

5. Direktiiv 98/95/EÜ

32. Nõukogu 14. detsembri 1998. aasta direktiiv 98/95/EÜ, millega muudetakse siseturu konsolideerimise, geneetiliselt muundatud taimesortide ja taimede geneetiliste ressursside osas direktiive 66/400/EMÜ, 66/401/EMÜ, 66/402/EMÜ, 66/403/EMÜ, 69/208/EMÜ, 70/457/EMÜ ja 70/458/EMÜ peediseemne, söödakultuuride seemne, teraviljaseemne, seemnekartuli, õli- ja kiudtaimede seemne ja köögiviljaseemne turustamise ning ühise põllumajandustaimesortide kataloogi kohta [12] (edaspidi „muutmisdirektiiv"), kehtestas õigusliku aluse, et seemnekaubandust käsitlevate õigusaktide raames oleks võimalik säilitada genofondi vaesumisest ohustatud sorte, kasutades neid kohapeal (põhjendus 17). Asjaomased õigusnormid oleks komisjon võinud vastu võtta komiteemenetluse korras. Kõnealused sätted sisalduvad praegu köögiviljadirektiivis, peedidirektiivis ja sortide kataloogi direktiivis ning seepärast tunnistati need kõnealuste direktiivide vastuvõtmisel kehtetuks.

III. Asjaolud ja eelotsusetaotlus

33. Ühing Kokopelli (edaspidi „Kokopelli") on valitsusväline organisatsioon, kes pakub müügiks nn vanade sortide seemneid, millest osa ei ole köögiviljadirektiivi tähenduses heaks kiidetud. Külviseemnete müügiga tegelev äriühing Graines Baumaux SAS (edaspidi „Graines Baumaux") tuvastas Kokopelli pakutud valikus 461 heakskiitmata sorti ja esitas sellest tulenevalt 2005. aastal hagi kõlvatu konkurentsi tõttu. Muu hulgas esitas Graines Baumaux 50 000 euro suuruse kahjuhüvitise nõude ning nõude lõpetada kõnealuste sortide reklaamimine. Asja esimese astme kohtuna menetlenud Tribunal de Grande Instance Nancy mõistis äriühingu Graines Baumaux kasuks välja 10 000 euro suuruse kahjuhüvitise ning jättis hagi muus osas rahuldamata.

34. Kokopelli esitas apellatsioonkaebuse Cour d'appel Nancy'le. Apellatsioonimenetluses esitatakse Euroopa Kohtule järgmine eelotsuse küsimus:

„Kas muutmisdirektiiv, sortide kataloogi direktiiv, köögiviljadirektiiv ja erandeid sätestav direktiiv on kehtivad tulenevalt Euroopa Liidu järgmistest põhiõigustest ja aluspõhimõtetest, see tähendab tulenevalt majandustegevuse vabadusest, proportsionaalsuse, võrdsuse või diskrimineerimiskeelu põhimõttest, kaupade vabast liikumisest ning toidu ja põllumajanduse taimede geneetilisi ressursse käsitleva rahvusvahelise lepingu alusel võetud kohustustest, eelkõige osas, milles nende direktiividega on kehtestatud piirangud vanade sortide seemnete ja taimede tootmisele ja turustamisele?"

35. Menetluses osalesid Graines Baumaux, Kokopelli, Prantsuse Vabariik, Hispaania Kuningriik, Euroopa Liidu Nõukogu ja Euroopa Komisjon, kes esitasid kirjalikud märkused. Kohtuistungit ei toimunud.

IV. Õiguslik hinnang

A. *Eelotsusetaotluse vastuvõetavus*

36. Graines Baumaux kahtleb eelotsusetaotluse vastuvõetavuses. Viidatud direktiivide kehtivus on siseriiklikus menetluses tehtava lahendi seisukohast tähtsusetu, kuna siseriikliku menetluse ese on direktiive ülevõtvate Prantsuse õigusnormide järgimine. Kuna Euroopa Kohus ei vasta oletuslikele küsimustele, [13] oleks taotlus sel juhul vastuvõetamatu.

12 — EÜT 1999, L 25, lk 1; ELT eriväljaanne 3/24, lk 334.

13 — Vt nt 15. septembri 2011. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-483/09 ja C-1/10: Gueye jt (EKL 2011, lk I-8263,punkt 40).

37. Selle argumendi puhul tuleb möönda, et asjaolu, et Kokopelli on direktiive ülevõtvaid Prantsuse õigusnorme rikkunud, ei oleks täie kindlusega välistatud, kui kõnealused direktiivi sätted oleksid kehtetud. Kuid seni, kuni tuleb eeldada nende kehtivust,[14] ei saa siseriiklikud kohtud seada kahtluse alla ka direktiive ülevõtvate õigusnormide kehtivust.[15] Kui direktiivid on aga kehtetud, on arutuse all ka direktiive ülevõtvad õigusnormid. Tegemist võiks olla näiteks ELTL artiklis 34 sätestatud kaupade vaba liikumise rikkumisega, kuivõrd vaidluse esemeks oleva külviseemne hulgas oli ka teistest liikmesriikidest pärit kaupa. Seetõttu vastab Euroopa Kohus sedalaadi küsimustele.[16]

B. *Eelotsusetaotluse ese*

38. Cour d'appel Nancy esitatud küsimus puudutab nelja direktiivi kehtivust, mis sisaldavad hulgaliselt külviseemne turustamist käsitlevaid sätteid. Eeskätt määravad kõnealused direktiivid kindlaks, millistel tingimustel kiidetakse sorte heaks ja lisatakse siseriiklikesse sortide kataloogidesse või ühisesse sortide kataloogi, keelavad heakskiitmata sortide seemnete müügi, kuid reguleerivad ka seemnete kontrolli ja kvaliteeti ning müügipakendeid. Kõikides valdkondades on kehtestatud „piirangud vanade sortide seemnete ja taimede tootmisele ja turustamisele", mille kehtivust tuleb eelotsuse küsimuse sõnastuse kohaselt uurida.

39. Põhikohtuasi on aga tunduvalt kitsamalt piiritletud. See piirdub etteheitega, et Kokopelli müüs selliste taimesortide seemneid, mis olid heaks kiitmata. Kokopelli ei taotle oma sortide lisamist kataloogi ja avaldab sõnaselgelt, et ta ei sea seemnete kvaliteeti reguleerivaid eeskirju kahtluse alla.[17] Kokopelli esitab küll vastuväiteid müügipakendeid reguleerivatele sätetele,[18] kuid teadaolevalt ei ole kõnealused sätted põhikohtuasja ese.

40. Järelikult tuleb uurida vaid keeldu turustada heakskiitmata sortide seemneid.

41. Vastavalt hagiavaldusele, mille Graines Baumaux esitas esimese astme kohtule, turustas Kokopelli 461 heakskiitmata köögiviljasordi seemneid. Ei ole kahtlust selles, et enamikule, aga võib-olla koguni kõikidele kõnealustele sortidele on kohaldatav direktiiv, mida Cour d'appel nimetas kolmandana, nimelt köögiviljadirektiiv. Seetõttu keskendun järgnevalt just sellele direktiivile.

42. Uurida tuleb köögiviljadirektiivi artikli 3 lõikes 1 sätestatud liikmesriikide kohustust näha ette, et köögiviljaseemet võib turustada üksnes juhul, kui selle sordi on ametlikult heaks kiitnud vähemalt üks liikmesriik.

43. Heakskiitmist reguleerivad sätted sisalduvad eelkõige köögiviljadirektiivi artiklites 4 ja 5. Vastavalt viidatud artiklitele tohib seemneid turustada vaid siis, kui on selge, et sort on eristatav, püsiv ja piisavalt ühtlik. Tööstusliku siguri seemnete puhul peab sort olema lisaks rahuldava viljelus- ja kasutusväärtusega.

14 — 13. veebruari 1979. aasta otsus kohtuasjas 101/78: Granaria (EKL 1979, lk 623, punkt 4); 5. oktoobri 2004. aasta otsus kohtuasjas C-475/01: komisjon *vs*. Kreeka (EKL 2004, lk I-8923, punkt 18) ja 12. veebruari 2008. aasta otsus kohtuasjas C-199/06: Centre d'exportation du livre français (EKL 2008, lk I-469, punkt 59).

15 — Vt liidu direktiivi sätteid ülevõtva siseriikliku seaduse põhiseadusele vastavuse kontrolli kohta 22. juuni 2010. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-188/10 ja C-189/10: Melki jt (EKL 2010, lk I-5667, punkt 56).

16 — Vt järgmiste kohtuotsuste aluseks olevaid asjaolusid: 14. detsembri 2004. aasta otsus kohtuasjas C-434/02: Arnold André (EKL 2004, lk I-11825, punkt 20); 12. juuli 2005. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-154/04 ja C-155/04: Alliance for Natural Health jt (EKL 2005, lk I-6451, punkt 21); 6. detsembri 2005. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-453/03, C-11/04, C-12/04 ja C-194/04: ABNA jt (EKL 2005, lk I-10423, punkt 17, punkt 22 jj ning punkt 34) ja 1. märtsi 2011. aasta otsus kohtuasjas C-236/09: Association Belge des Consommateurs Test-Achats jt (EKL 2011, lk I-773, punkt 12).

17 — Kokopelli märkused, punkt 146.

18 — Punkt 147 jj.

44. Kõnealused tingimused muudavad eelotsuse küsimuses viidatud „vanade seemnete" kasutamise problemaatiliseks, kuivõrd Kokopelli ja komisjon [19] väidavad, et paljud heakskiitmata sordid ei vasta nendele tingimustele. Seda kinnitab köögiviljaseemnete osas erandeid sätestav direktiiv, kuna direktiivi põhjenduse 2 kohaselt võeti see vastu selleks, et võimaldada kasvatada ja turustada teatavaid sorte, isegi kui need ei vasta üldnõuetele.

45. Kokopelli väidete kohaselt on tema turustatavate „vanade sortide" geneetiline materjal vähem ühtlik kui heakskiidetud sortide geneetiline materjal. Seetõttu võivad „vanad sordid" areneda olenevalt keskkonnatingimustest erinevalt, järelikult ei ole need püsivad. Samuti on üksikud taimed ühe sordi raames üksteisega vähem sarnased. Seega ei ole need sordid samavõrra ühtlikud nagu heakskiidetud sordid. [20]

46. Seega tuleb kontrollida, kas köögiviljadirektiivi artikli 3 lõikes 1 sätestatud keeld turustada selliste sortide seemneid, mille eristatavus, püsivus ja piisav ühtlikkus ning teataval juhul ka rahuldav viljelus- ja kasutusväärtus ei ole tõendatud, on kooskõlas eelotsusetaotluses viidatud ülimuslike õigusnormidega.

47. Sellega seoses uurin esmalt toidu ja põllumajanduse taimede geneetilisi ressursse käsitlevat rahvusvahelist lepingut (punkt C. 1.), seejärel proportsionaalsuse põhimõtet (punkt C. 2.), majandustegevuse vabadust (punkt C. 3.) ja kaupade vaba liikumist (punkt C. 4) ning lõpuks võrdse kohtlemise põhimõtet (punkt C. 5.).

48. Direktiivi, mida Cour d'appel nimetas viimasena – köögiviljaseemnete osas erandeid sätestav direktiiv – võttis komisjon vastu alles 2009. aastal ja selle ülevõtmise tähtaeg lõppes 31. detsembril 2010. Kuna põhikohtuasi algatati juba 2005. aastal, on viidatud direktiiv kahjuhüvitise nõude seisukohast ilmselt tähtsusetu. Asjakohane võib see siiski olla otsuse tegemisel küsimuses, kas Kokopelli peab edaspidi hoiduma heakskiitmata külviseemne reklaamimisest. Järelikult tuleb kontrollida, kas erandeid sätestav direktiiv muudab köögiviljadirektiivi artikli 3 lõike 1 kontrollimise tulemust (punkti C.2 alapunkti c lõpuosa).

49. Teisena nimetas Cour d'appel sortide kataloogi direktiivi. Seda direktiivi saab vaatluse alla võtta üksnes siis, kui Graines Baumaux' esitatud vaidlusaluste köögiviljasortide loendis sisalduva üheksa peedisordi [21] hulgas on ka suhkru- või söödapeet, mis kuulub eelotsusetaotluses nimetamata peedidirektiivi kohaldamisalasse. Kohtutoimikus ei leidu aga sellekohast viidet ning ka Graines Baumaux' ja Kokopelli väited ei toeta seda oletust. Täie kindlusega ei ole siiski võimalik välistada, et põhikohtuasja seisukohast on oluline ka sortide kataloogi direktiivi kehtivus. Et sellisel juhul ei muutuks vajalikuks uus pöördumine Cour d'appeli poole, [22] uurin lõpuks, kas köögiviljadirektiivi uurimise tulemus tuleb üle kanda sortide kataloogi direktiivile (punkt D).

50. Esimene Cour d'appeli nimetatud direktiiv – muutmisdirektiiv – on alates köögiviljadirektiivi ja sortide kataloogi direktiivi vastuvõtmisest kehtetu. Pealegi sisaldab see vaid õiguslikke aluseid eranditele, mida direktiivi kehtivusajal kordagi ei kohaldatud. Seetõttu ei ole nimetatud direktiivi vaja uurida.

19 — Komisjoni märkused, punkt 95.

20 — Vt Food Chain Evaluation Consortium, „Evaluation of the Community acquis on the marketing of seed and plant propagating material (S&PM)", http://ec.europa.eu/food/plant/propagation/evaluation/s_pm_evaluation_finalreport_en.pdf (2008), lk 78 ja lk 168 jj.

21 — Graines Baumaux' hagiavaldus esimeses astmes, hagiavalduse lk 25 jj: viis sorti „betteraves" ja neli sorti „navets".

22 — 6. detsembri 2005. aasta otsus kohtuasjas C-461/03: Gaston Schul Douane-expediteur (EKL 2005, lk I-10513, punkt 19 jj).

C. Köögiviljadirektiivi artikli 3 lõige 1

1. Toidu ja põllumajanduse taimede geneetilisi ressursse käsitlev rahvusvaheline leping

51. Vastavalt toidu ja põllumajanduse taimede geneetilisi ressursse käsitleva rahvusvahelise lepingu artiklile 1 on kõnealuse lepingu eesmärk muu hulgas põllumajanduskultuuride geneetiliste ressursside säilitamine ja säästev kasutamine. Kokopelli on seisukohal, et leping on vastuolus sortide heakskiitmist reguleerivate õigusnormidega.

52. Euroopa Kohus kontrollib teisese õiguse kehtivust kõigi rahvusvahelise õiguse normide alusel, juhul kui täidetud on kaks tingimust. Esiteks peavad need normid olema liidule siduvad ja teiseks saab Euroopa Kohus uurida liidu õigusakti kehtivust rahvusvahelise lepingu alusel vaid juhul, kui vastava lepingu laad ega ülesehitus seda ei välista ning kui selle sätted on oma sisu poolest tingimusteta ja piisavalt täpsed.[23]

53. Rahvusvahelise lepingu siduvus liidule on väljaspool kahtlust, kuna liit on lepinguosaline. Küsimust, kas lepingu laad ja ülesehitus ei välista teisese õiguse akti uurimist,[24] ei pea Euroopa Kohus käesolevas asjas lahendama. Nimelt ei sisalda kõnealune leping sätteid, mis oleksid oma sisu poolest tingimusteta ja piisavalt täpsed, et seada kahtluse alla seemnete turustamist käsitlevate liidu õigusaktide kehtivust.

54. Rahvusvahelise lepingu artikkel 5 näeb ette, et meetmeid võetakse „siseriiklike õigusaktide alusel" ja „vajadusel". Artikli 6 kohaselt töötatakse välja ja säilitatakse „vajalikke meetmeid". Järgneb selliste meetmete valikuline loend. Mõlema sätte kohaselt võivad liikmesriigid meetmete võtmisel järelikult kasutada oma kaalutlusõigust. See ei piira liidu tegutsemisruumi seemnete turustamist reguleerivate õigusnormide väljatöötamisel.

55. Rahvusvahelise lepingu artikkel 9 puudutab põllumajandustootjate õigusi. Vastavalt oma vajadustele ja prioriteetidele peab iga lepinguosaline vajaduse korral ja kooskõlas riiklike õigusaktidega võtma kasutusele meetmed. Ka selles ei sisaldu piisavalt tingimusteta ja täpset kohustust.

56. Teadaolevalt ei ole rahvusvahelise lepingu teised sätted asjakohased.

57. Seega ei anna rahvusvahelise lepingu uurimine alust seada köögiviljadirektiivi artikli 3 lõike 1 kehtivus kahtluse alla.

2. Proportsionaalsuse põhimõte

58. Heakskiitmata sortide seemnete turustamise keeld võib siiski olla ebaproportsionaalne.

59. Vastavalt proportsionaalsuse põhimõttele, mis kuulub liidu õiguse üldpõhimõtete hulka, ei tohi liidu institutsioonide tegevus minna kaugemale sellest, mis on asjaomaste õigusnormidega seatud õiguspäraste eesmärkide saavutamiseks sobiv ja vajalik, ning juhul, kui on võimalik valida mitme sobiva meetme vahel, tuleb rakendada kõige vähem piiravat meedet, ning tekitatud piirangud peavad olema vastavuses seatud eesmärkidega.[25]

23 — 3. juuni 2008. aasta otsus kohtuasjas C-308/06: Intertanko jt (EKL 2008, lk I-4057, punkt 43 jj); 21. detsembri 2011. aasta otsus kohtuasjas C-366/10: The Air Transport Association of America jt (EKL 2011, lk I-13755, punkt 51 jj).

24 — Vt selle kohta minu 6. oktoobri 2011. aasta ettepanek kohtuasjas C-366/10: The Air Transport Association of America jt (ettepaneku punkt 68 jj).

25 — 12. juuli 2001. aasta otsus kohtuasjas C-189/01: Jippes jt (EKL 2001, lk I-5689, punkt 81); 7. juuli 2009. aasta otsus kohtuasjas C-558/07: S.P.C.M. jt (EKL 2009, lk I-5783, punkt 41) ja 8. juuli 2010. aasta otsus kohtuasjas C-343/09: Afton Chemical (EKL 2010, lk I-7027, punkt 45 ja seal viidatud kohtupraktika).

60. Eelmises punktis nimetatud tingimuste täidetuse kohtuliku kontrolli osas tuleb tunnustada liidu seadusandja ulatuslikku kaalutlusõigust valdkonnas, mis eeldab poliitilisi, majanduslikke ja sotsiaalseid valikuid ning mille raames ta peab andma keerulisi hinnanguid. Kõnealuses valdkonnas ette nähtud meetme õiguspärasust saab mõjutada üksnes see, kui niisugune meede on pädevate asutuste taotletavat eesmärki arvestades ilmselgelt sobimatu.[26]

61. Kõnealust Euroopa Kohtu üldist sedastust ei tule mõista nii, et uurida tuleb vaid meetme sobivust või et üksnes selle tingimuse puhul on kohaldatav ilmse puudumise kriteerium. Pigem tahetakse seeläbi väljendada seda, et kontrolli eesmärk on selgitada välja, kas meede on ilmselgelt ebaproportsionaalne.[27] Seejuures tuleb arvesse võtta proportsionaalsuse kontrolli kõiki kolme etappi.[28]

62. Peale selle peab liidu seadusandja ka niisuguse (laia) kaalutlusõiguse olemasolul võtma tehtava valiku puhul aluseks objektiivsed kriteeriumid. Lisaks peab ta erinevate võimalike meetmetega seotud piiranguid hinnates uurima, kas meede, mille ta on otsustanud võtta, võib taotletavaid eesmärke arvestades õigustada ka arvestatavate negatiivsete majanduslike tagajärgede tekkimist osadele ettevõtjatele.[29]

a) Keelu eesmärgid ja keelu sobivus kõnealuste eesmärkide saavutamiseks

63. Köögiviljadirektiivi põhjenduste 2–4 kohaselt on sortide heakskiitmist reguleerivate õigusnormide eesmärk tõsta põllumajanduse tootlikkust. Nagu komisjon õigusega rõhutab, on see vastavalt ELTL artikli 39 lõike 1 punktile a ühise põllumajanduspoliitika üks eesmärk.

64. Peale selle ei luba müügikeeld tarbijatel omandada selliste sortide seemneid, mis ei ole eristatavad, püsivad ja piisavalt ühtlikud ning mille viljelus- ja kasutusväärtus – st saagikus – ei ole küllaldane.

65. Heakskiitmata sortide seemnete turustamise keeld on nimetatud eesmärkide saavutamiseks kaheldamatult sobiv. See tagab ulatuslikult, et tarbijad, seega eeskätt põllumajandustootjad omandavad vaid seemneid, millel on heakskiitmise ajal tuvastatud omadused.

66. Kui sort on *eristatav, püsiv* ja piisavalt *ühtlik*, võivad seemnete ostjad olla kindlad eeskätt selles, et nad kasvatavad soovitud vilju. Kõnealune kindlus on põllumajandusressursside optimaalse kasutamise põhieeldus. Juhul kui tõendatakse küllaldast majanduslikku viljelusväärtust[30] – nagu on ette nähtud söögisiguri puhul –, võib lisaks sellele oodata teatavat saagikust.

67. Kui seemnete nimetatud omaduste olemasolu ei ole aga tagatud, ostavad tarbijad teatavas mõttes „põrsast kotis". Nad peavad usaldama müüja teavet selle kohta, milline köögiviljasort seemnetest kasvab. Seda, kas antud teave oli tõene, saavad nad üldjuhul teada alles paari kuu pärast, kui seemnetest võrsuvad taimed, võib ka olla, et alles siis, kui küpsevad viljad. Kui siis selgub, et taimed ei vasta ootustele, ei saa asjaomast kasvatustsüklit enam muuta. Selle all kannataks tootlikkus.

26 — Vt eespool 25. joonealuses märkuses viidatud kohtuotsus S.P.C.M. jt, punkt 42, ja eespool 25. joonealuses märkuses viidatud kohtuotsus Afton Chemical, punkt 46.

27 — Eespool 25. joonealuses märkuses viidatud kohtuotsus S.P.C.M. jt, punkt 71.

28 — Vt meetme eesmärkide ja sobivuse kontrolli kohta eespool 25. joonealuses märkuses viidatud kohtuotsus S.P.C.M. jt, punkt 44 jj, vajalikkuse kontrolli kohta punkt 59 jj ja puuduste ning eesmärkide kaalumise kohta punkt 64 jj.

29 — 16. detsembri 2008. aasta otsus kohtuasjas C-127/07: Arcelor Atlantique ja Lorraine jt (EKL 2008, lk I-9895, punkt 58); 8. juuni 2010. aasta otsus kohtuasjas C-58/08: Vodafone jt (EKL 2010, lk I-4999, punkt 53) ja 12. mai 2011. aasta otsus kohtuasjas C-176/09: Luksemburg *vs.* parlament ja nõukogu (EKL 2011, lk I-3727, punkt 63).

30 — Vt kõnealuse väärtuse määratlus sortide kataloogi direktiivi artikli 5 lõikes 4.

68. Lisandub asjaolu, et ajal, mil kehtestati keeld turustada heakskiitmata sortide seemneid, võisid puududa piisavalt professionaalsed seemnetootjad, kes oleksid lähtunud kõrgetest saagikuse normidest. Ei saa välistada, et tookord oli vaja ranget reguleerimist, et välistada „odavkaubast" põhjustatud konkurentsi ja võimaldada üles ehitada tõsiselt võetav tootmine.

69. Põllumajanduse suur tootlikkus võib kaudselt kaasa aidata toiduga kindlustatuse tagamisele ning lubada jätta maa-alad, mida enam ei vajata, tootmisest kõrvale või majandada neid keskkonnasäästlikumalt, mida Prantsusmaa, komisjon ja nõukogu on nimetanud vaidlusaluse müügikorra muude eesmärkidena. Need kaks eesmärki on aga heakskiitmata seemnete turustamise keeluga seotud vaid kaudselt.

70. Peale selle nähtub köögiviljadirektiivi põhjendusest 12, et ühise sortide kataloogi eesmärk on tagada seemnete vaba liikumine. Seda eesmärki hõlmab ELL artikli 3 lõige 3, mis näeb ette siseturu rajamise. Sortide heakskiitmist reguleerivad õigusaktid aitavad selle eesmärgi saavutamisele kaasa, kuna liikmesriigid võivad lähtuda sellest, et muudes liikmesriikides seaduslikult pakutavad seemned vastavad ka asjaomases liikmesriigis kehtivatele nõuetele.

71. Köögiviljadirektiivi artikli 4 lõiget 3 võib lõpuks mõista nii, et sortide heakskiitmise eesmärk seisneb ka selles, et kaitsta toodetud toidu lõpptarbijaid nii tervisele tekkivate ohtude kui ka eksitamise eest. Kõnealuste eesmärkide arvestamine sortide heakskiitmisel võib aidata eesmärke ellu viia.

72. Komisjon nimetab müügikorra eesmärgina ka seemnete tervislikku seisundit, millele on viidatud direktiivi 66/402 – analoogilisele teraviljaseemet käsitlevale direktiivile eelnenud direktiiv – põhjenduses 12. Võimalik, et ka eelotsusetaotluses nimetatud direktiivid sisaldavad sätteid, mis aitavad seda eesmärki saavutada. Ometigi ei ole arusaadav, kuidas peaksid sellele kaasa aitama sortide heakskiitmist reguleerivad eeskirjad. Heakskiitmise tingimused ei ole seotud taimede tervisliku seisundiga. Seetõttu ei tule kõnealust eesmärki sortide heakskiitmise õigustamisel arvesse võtta.

b) Vajalikkus

73. Esmapilgul võiks heakskiitmata sortide seemnete turustamise keelu vajalikkuses kahelda. Nimetatud eesmärke on nimelt võimalik ulatuslikult saavutada ka vähem piiravate märgistamise kohustustega.[31] Kui seemnete ostja teab, et sort ei vasta sortide kataloogis esitatud nõuetele, võib ta seemnete omandamisest või kasutamisest loobuda. Seeläbi hoitakse ära ebasoodne mõju tootlikkusele ja tagatakse samas tarbijakaitse.

74. Eesmärkide ulatuslik saavutamine ei ole siiski piisav, et vajalikkust välistada. Meede on vajalik juba siis, kui leebem meede on vähem tõhus. Käesolevas asjas on see nii.

75. Märgistamise ja hoiatamise kohustused ei tagaks nimelt samal määral, et tarbijad omandavad üksnes selliseid seemneid, mis vastavad heakskiitmise tingimustele. Ei saaks välistada, et ostjad seemnete kvaliteedi suhtes sellegipoolest eksivad või kasutavad seemneid, mis heakskiitmise tingimustele ei vasta, muudel põhjustel, nt hinna, reklaamimeetmete või veendumuse tõttu. Kas asjaolu, et kõnealune keeld aitab kõne all olevate õigusnormide eesmärke – mõnevõrra – ulatuslikumalt ellu viia, on keelu õigustamiseks piisav, ei ole vajalikkuse küsimus, vaid seda tuleb uurida puuduste ja eesmärkide vastastikuse kaalumise teel.

31 — Vt ka neljas viiest stsenaariumist, mille komisjon esitab aruteluks oma konsultatsioonidokumendis, mis käsitleb süsteemi reformi, „Options and Analysis of possible Scenarios for the Review of the EU Legislation on the Marketing of Seed and Plant Propagating Material", (http://ec.europa.eu/food/plant/propagation/evaluation/docs/15042011_options_analysis_paper_en.pdf, lk 12 jj).

76. Ent sortide heakskiitmise seostamine heakskiitmata sortide turustamise keeluga ei ole siiski vajalik, et võimaldada siseturul seemnete vaba liikumist.[32] Isegi kui põllumajanduse kaitse heakskiitmata sortide seemnete eest õigustaks siseriiklikke kaubandustõkkeid,[33] ei peaks *liit* keeldu kehtestama. Pigem piisaks köögiviljadirektiivi artikli 16 lõikest 1, mis tagab heakskiitmise tingimustele vastavate sortide vaba liikumise liidu territooriumil.

77. Heakskiitmist reguleerivad õigusnormid ei ole ka vajalikud, et kaitsta lõpptarbijaid sortidest toodetud toidu eest. Selle eesmärgi saavutamine on tagatud juba toitu reguleerivate õigusaktidega, näiteks määrusega (EÜ) nr 178/2002[34], mis sisaldab selle kohta tunduvalt täpsemaid sätteid.

c) Eeliste ja puuduste kaalumine (proportsionaalsus)

78. Seega tuleb uurida, kas müügikeelu tagajärjel tekkivad ebasoodsad asjaolud on põllumajanduse tootlikkuse tõstmise ja seemnete tarbijate kaitsmise eesmärki arvestades ilmselgelt ebaproportsionaalsed. Sellega seoses tuleb uurida, kas liidu seadusandja on oma kaalutlusõiguse teostamisel püüdnud tagada teatavat tasakaalu esiteks kõnealuste eesmärkide ja teiseks majandustegevuses osalejate majanduslike huvide vahel.[35]

79. Järgnevalt näitan esmalt, et seadusandja ei ole enne köögiviljade osas erandeid sätestava direktiivi vastuvõtmist püüdnud tagada tasakaalu vastukäivate huvide vahel, ja seejärel, et kõnealuse korra puudused on selle eelistega võrreldes ka ilmselgelt ebaproportsionaalsed. Lõpuks uurin, kas erandeid sätestava direktiivi arvessevõtmise korral võib jõuda teistsugusele järeldusele.

Seadusandja püüdlus viia asjaomased huvid tasakaalu

80. Heakskiitmata sortide seemnete turustamise keeld põhineb vastavalt uuritava direktiivi põhjendustele ja enamiku menetlusosaliste väidetele arusaamal, et taotletud eesmärgid on majandustegevuses osalejate huvides. Suur tootlikkus ja kaitse selliste sortide seemnete eest, mis heakskiitmise nõudeid ei täida, vastab paljude põllumajandustootjate majanduslikule huvile.

81. Asjaomane kord puudutab aga ka selliste majandustegevuses osalejate ja tarbijate huve, kelle jaoks ei ole suur tootlikkus ja standardtooted esmatähtsad. Ühtlasi on asjassepuutuv üldine huvi põllukultuuride sortide geneetilise mitmekesisuse vastu.

82. *Majandustegevuses osalejaid*, kelle huvi ei keskendu esmajoones tootlikkusele, piirab olemasolev kord märkimisväärselt. Seemnetootjad, seemnemüüjad, põllumajandustootjad ja ka põllumajandustoodete kasutajad ei saa võtta kasutusele sorte, millel on teistsugused omadused kui heakskiidetud sortidel. Heakskiitmata sorti ei saa müüa ka siis, kui selle maitseomadused on teistsugused kui heakskiidetud sortidel või kui selle saagikus on teatavates kasvatustingimustes suurem. Samuti on keerulisem kujundada heakskiitmata sorte sortideks, mis heakskiitmise tingimustele vastavad.

32 — Vt eespool, punkt 70.

33 — Järgnevalt – punkt 88 jj – esitatud kaalutlused proportsionaalsuse kohta ja kaupade vaba liikumise kontroll – vt punkt 112 jj – tekitavad selle suhtes kahtlusi.

34 — Euroopa Parlamendi ja nõukogu 28. jaanuari 2002. aasta määrus, millega sätestatakse toidualaste õigusnormide üldised põhimõtted ja nõuded, asutatakse Euroopa Toiduohutusamet ja kehtestatakse toidu ohutusega seotud menetlused (EÜT L 31, lk 1; ELT eriväljaanne 15/06, lk 463).

35 — Eespool 25. joonealuses märkuses viidatud kohtuotsus Afton Chemical, punkt 56, vt ka eespool 25. joonealuses märkuses viidatud kohtuotsus S.P.C.M. jt, punkt 64 jj, ning 9. novembri 2010. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-92/09 ja C-93/09: Volker ja Markus Schecke jt (EKL 2010, lk I-11063, punktid 77 ja 81), samuti eespool 29. joonealuses märkuses viidatud kohtupraktika.

83. Ühtlasi piiratakse *tarbijate* valikut. Tarbijatel puudub juurdepääs toidule või muudele toodetele, mis on toodetud sortidest, mis ei vasta heakskiitmise tingimustele, ja tarbijad ei saa kõnealuseid sorte ise – näiteks oma aias – kasvatada.

84. Põllumajandustootjatele seatud piirang kasutada üksnes heaskiidetud sorte vähendab Euroopa põldudel ka *geneetilist mitmekesisust*, kuna kasvatatakse vähem sorte ja nende sortide piires on üksikute taimede vahelised geneetilised erinevused väiksemad.[36]

85. Aluslepingutes ei mainita bioloogilist mitmekesisust küll sõnaselgelt kui Euroopa Liidu poliitika eesmärki, kuid liit on eelkõige bioloogilise mitmekesisuse konventsiooniga[37] võtnud siiski kohustuse seda kaitsta, ka Euroopa Kohus on bioloogilist mitmekesisust kui kaitset väärivat eesmärki juba tunnustanud.[38] Eeskätt põllumajandust silmas pidades on kõnealust eesmärki tunnustatud toidu ja põllumajanduse taimede geneetilisi ressursse käsitlevas rahvusvahelises lepingus.

86. Seemnepangad ja piiratud aladel kasvatamine võivad küll aidata heakskiitmata sorte säilitada, kuid sedalaadi meetmed sõltuvad üldjuhul riigi rahastamisest. Heakskiitmata sortide majanduslik kasutamine tagaks seevastu nende säilimise tunduvalt tõhusamalt ja tooks ka tegelikult kaasa suurema bioloogilise mitmekesisuse taimekasvatuses.

87. Direktiivi põhjendustest ja menetlusosaliste, eeskätt nõukogu ja komisjoni väidetest ei ilmne, et seadusandja oleks kõnealuseid huve enne köögivilja osas erandeid sätestava direktiivi vastuvõtmist arvesse võtnud. Juba seetõttu näib, et kõnealune kord on ilmselgelt ebaproportsionaalne.

Puuduste ja eesmärkide kaalumine

88. Kui oletada, et seadusandja teostas siiski kaalumise – mis jäi dokumenteerimata –, siis jättis ta puuduste ja eesmärkide proportsionaalse suhte eesmärgi ilmselgelt tähelepanuta.

89. Nagu eespool näidatud,[39] piirduvad müügikeelu eelised võrreldes vähem piiravate meetmetega – näiteks märgistamise kohustustega – sisuliselt sellega, et hoida ära heakskiitmata seemnete ekslik kasutamine. Kui aga ette oleks nähtud piisavalt selgete hoiatuste pealekandmise kohustus, oleks kõnealune oht äärmiselt väike.

90. Seevastu ei ole karta, et Euroopa põllumajandus kaotab juurdepääsu kvaliteetsetele seemnetele. Nimelt võivad põllumajandustootjad ka ilma heakskiitmata sortide turustamise keeluta kasutada nõuetele vastavaid sorte, mis on loetletud sortide kataloogis. Heakskiidetud sortide suure saagikuse tõttu ei ole oodata ka märkimisväärset väljatõrjumist heakskiitmata sortide poolt.

91. Peale selle võeti vahepeal vastu sordikaitset reguleerivad õigusaktid,[40] mis annavad täiendavaid tõukeid suure saagikusega sortide kasvatamiseks. Sordikaitse tingimused on võrreldavad seemnekataloogidesse kantavate sortide heakskiitmise tingimustega. Seetõttu ei vaja professionaalsed seemnetootjad kaitset konkurentsi eest, mida pakuvad heakskiitmata sordid.

36 — Vt eespool, punkt 45.

37 — EÜT 1993, L 309, lk 3; ELT eriväljaanne 11/19, lk 128.

38 — 3. detsembri 1998. aasta otsus kohtuasjas C-67/97: Bluhme (EKL 1998, lk I-8033, punkt 33).

39 — Vt eespool, punkt 75.

40 — Asjaomast valdkonda liidus reguleeriva õigusaktina nõukogu 27. juuli 1994. aasta määrus (EÜ) nr 2100/94 ühenduse sordikaitse kohta (EÜT L 227, lk 1; ELT eriväljaanne 03/16, lk 390).

92. Nõukogu on seisukohal, et turustamiskeelu eelis seisneb ka selles, et see hoiab üldiselt ära heakskiitmata seemnete kasutamise. Kõnealused seemned võivad olla kahjulikud ega pruugi tagada suurt tootlikkust. Seda väidet mõistan nii, et põllumajandustootjad on sunnitud kasutama suure saagikusega sorte koguni vastu oma tahtmist. See tähendab aga üksnes väga piiratud eelist, kuna põhimõtteliselt on põllumajandustootjate ülesanne otsustada, milliseid sorte nad kasvatavad. Nad võivad oma põldude harimisest ka täiesti loobuda.

93. Heakskiitmata sortide seemnete turustamise keelu puudused on seevastu raskete tagajärgedega. Need puudutavad – nagu eespool näidatud – ettevõtlusvabadust, põllumajandustoodete tarbijaid ja bioloogilist mitmekesisust põllumajanduses.

94. Seega tuleb tõdeda, et heakskiitmata sortide seemnete turustamise keelu puudused on keelu eelistega võrreldes ilmselgelt ülekaalus.

Erandeid sätestav direktiiv

95. Kui köögivilja osas erandeid sätestav direktiiv senise korra puudusi piisaval määral leevendaks, oleks tehtud järeldus seeläbi vähemasti 31. detsembrile 2010 järgnenud ajavahemiku puhul siiski küsimärgi alla seatud.

96. Juba 1998. aastal vastu võetud muutmisdirektiiv näitab, et seadusandja oli aru saanud huvide tasakaalustamise vajadusest seoses bioloogilise mitmekesisusega. Kõnealune direktiiv kehtestas õiguslikud alused rangete heakskiitmistingimuste piiratud eranditele, mis võeti üle köögiviljadirektiivi. Enne kui komisjon neid lõpuks köögiviljaseemnete osas erandeid sätestava direktiivi vastuvõtmisega 2009. aastal kohaldas, ei mõjutanud kõnealused meetmed aga keeldu, seega ei muutunud ka huvide kaalumise tulemus.

97. Erandeid sätestava direktiiviga antakse aga võimalused turustada selliste sortide seemneid, mida ei olnud senini võimalik heaks kiita. Direktiiv ei sunni küll sõnaselgelt liikmesriike andma teatavatele sortidele heakskiitu, kuid liikmesriigid peavad direktiiviga antud tegutsemisõigust kasutama kooskõlas liidu õiguses sätestatud põhiõigustega.[41] Seetõttu on nad kohustatud kiitma heaks sordid, mis vastavad erandeid sätestava direktiivi nõuetele, juhul kui vastasel korral oleksid sortide heakskiitmist reguleerivad õigusnormid ebaproportsionaalsed.[42]

98. Järelikult tuleb kontrollida, kas erandeid sätestav direktiiv annab piisava tegutsemisruumi „vanade sortide" kasutamiseks. Direktiiv reguleerib kahte liiki sorte, esiteks säilitussorte ja teiseks „eritingimustes kasvamiseks aretatud sorte".

99. Säilitussortide heakskiitmine eeldab erandeid sätestava direktiivi artikli 4 lõike 2 kohaselt ikka veel teatavate minimaalsete näitajate tõendamist eristatavuse, püsivuse ja homogeensuse suhtes. Peale selle on kõnealuste sortide kasutamine märkimisväärselt piiratud: artiklite 13 ja 14 kohaselt tohib seemneid toota ja turustada üksnes päritolupiirkondades või samalaadsetes piirkondades. Lisaks piiravad artiklid 15 ja 16 koosmõjus I lisaga seemnete kogust. Olenevalt liigist võib igal aastal iga sordi kohta seemneid toota ja turustada kasvatamiseks 10 kuni 40 hektaril.

41 — 24. märtsi 1994. aasta otsus kohtuasjas C-2/92: Bostock (EKL 1994, lk I-955, punkt 16); 27. juuni 2006. aasta otsus kohtuasjas C-540/03: parlament *vs.* nõukogu („perekonna taasühinemine", EKL 2006, lk I-5769, punkt 105) ja 1. juuli 2010. aasta otsus kohtuasjas C-35/09: Speranza (EKL 2010, lk I-6581, punkt 28).

42 — Vt 18. novembri 1987. aasta otsus kohtuasjas 137/85: Maizena jt (EKL 1987, lk 4587, punkt 15) ja eespool 40. joonealuses märkuses viidatud kohtuotsus Speranza, punkt 29.

100. Kokopelli arvates on küll kaheldav, et kõnealused normid loovad kohase tasakaalu ühelt poolt tootlikkuse ja põllumajandustootjate kaitse eesmärkide ning teiselt poolt põllumajanduses geneetilise mitmekesisuse säilitamise eesmärkide vahel. Ometigi ei saa enam järeldada, et sortide heakskiitmise süsteemi eelised on geneetilise mitmekesisuse huvi kahjustamisega võrreldes *ilmselgelt* ebaproportsionaalsed. Nimelt saab nüüd vähesel määral kasvatada sorte, mis on huvipakkuvad taimegeneetiliste ressursside säilitamise seisukohast, kuid ei vasta heakskiitmise üldnõuetele. Kui kõnealuste sortide eristatavusele, püsivusele ja homogeensusele esitatavaid erinõudeid sõnastatakse ja tõlgendatakse proportsionaalsuse põhimõtte tähenduses laialt, peaks „vanade sortide" heakskiitmine olema põhimõtteliselt võimalik.

101. Tulenevalt kõnealustes normides sisalduvatest piirangutest ei ole normide eesmärk võimaldada asjassepuutuvate sortide majanduslikku kasutamist. Ettevõtjate ja tarbijate huvisid ei arvestata seetõttu piisavalt.

102. Eritingimustes kasvamiseks aretatud sortide kasutamine on vähem piiratud, kuid nende heakskiitmiseks kehtivad rangemad nõuded. Erandeid sätestava direktiivi artikli 22 kohaselt ei tohi sellisel sordil olla põllukultuuride tööstusliku tootmise puhul tegelikku väärtust ja see peab olema aretatud kasvamiseks teatavates agraartehnilistes, kliima- või mullastikutingimustes. Viimasena nimetatud tingimusele vastavad ilmselt vaid mõned üksikud „vanad sordid". Seetõttu võib kõnealune norm küll võimaldada teatavate vanade sortide kasutamist, kuid see on sõnastatud liiga kitsalt, et tagada sortide heakskiitmist reguleerivate õigusnormide proportsionaalsust tervikuna.

103. Kokkuvõttes tuleb tõdeda, et ebasoodne mõju ettevõtjatele ja tarbijatele, kelle juurdepääsu heakskiitmata „vanadele sortidele" takistatakse, jääb alles ka pärast köögivilja osas erandeid sätestava direktiivi vastuvõtmist. Ka olenemata bioloogilisele mitmekesisusele avalduvast ebasoodsast mõjust on keelu puudused keelu eelistega võrreldes ilmselgelt ebaproportsionaalsed, ilma et seadusandja oleks püüdnud luua tasakaalu.

d) Vahejäreldus

104. Seega tuleb tõdeda, et puudused, mis on köögiviljadirektiivi artikli 3 lõikes 1 sätestatud keelul turustada selliste sortide seemneid, mille eristatavus, püsivus ja ühtlikkus ei ole tõendatud ja millel puudub rahuldav viljelus- ja kasutusväärtus, on keelu eesmärkidega võrreldes ebaproportsionaalsed. Järelikult on kõnealune säte kehtetu.

3. Majandustegevuse vabadus

105. Järgnevalt tuleb selgitada, kas keeld on kooskõlas põhiõiguseks oleva majandustegevuse vabadusega.

106. Majandustegevuse vabadus kui ettevõtlusvabadus on kaitstud põhiõiguste harta artikliga 16, millel on Lissaboni lepingu jõustumisest ELL artikli 6 lõike 1 esimese lõigu kohaselt aluslepingutega võrreldes samaväärne õigusjõud.[43] Euroopa Kohus oli kõnealust põhiõigust kutsetegevuse vabaduse osana juba varem tunnustanud.[44]

107. On ilmselge, et seemnete turustamise eeskirjad piiravad kõnealust vabadust: kui sorti ei ole heaks kiidetud, ei tohi sordi seemneid turustada ning neid ei saa kasvatamise eesmärgil ka osta.

43 — 19. jaanuari 2010. aasta otsus kohtuasjas C-555/07: Kücükdeveci (EKL 2010, lk I-365, punkt 22) ja 22. detsembri 2010. aasta otsus kohtuasjas C-279/09: DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft (EKL 2010, lk I-13849, punkt 30).

44 — 14. mai 1974. aasta otsus kohtuasjas 4/73: Nold *vs.* komisjon (EKL 1974, lk 491, punkt 14), 5. oktoobri 1994. aasta otsus kohtuasjas C-280/93: Saksamaa *vs.* nõukogu (EKL 1994, lk I-4973, punkt 78) ja 16. novembri 2011. aasta otsus kohtuasjas C-548/09 P: Bank Melli Iran *vs.* nõukogu (EKL 2010, lk I-11381, punkt 114).

108. Põhiõiguste harta artikli 52 kohaselt tohib hartaga tunnustatud õiguste ja vabaduste teostamist piirata ainult seadusega ning arvestades nimetatud õiguste ja vabaduste olemust. Proportsionaalsuse põhimõtte kohaselt võib piiranguid seada üksnes juhul, kui need on vajalikud ning vastavad tegelikult liidu poolt tunnustatud üldist huvi pakkuvatele eesmärkidele või kui on vaja kaitsta teiste isikute õigusi ja vabadusi. [45]

109. Ettevõtlusvabaduse riive õigustamine peab seetõttu vastama proportsionaalsuse põhimõtte nõuetele. [46] Kuna juba sai tuvastatud, et müügikeeld on ebaproportsionaalne, rikub see põhimõtteliselt ka põhiõiguseks olevat ettevõtlusvabadust.

110. Proportsionaalsuse põhimõtet ettevõtlusvabaduse piirangu õigustamiseks kohaldades tuleb siiski silmas pidada, et müügikeelu puuduste ja eesmärkide kaalumisse ei saa kaasata kõiki puudusi, vaid kaalumine peab hõlmama üksnes uuritud põhiõiguse riivet, st eelkõige punktis 82 nimetatud kitsendusi seemnetootjatele, seemnekasvatajatele ja põllumajandustootjatele. Ent ka sellise piiratud kaalumise puhul jõuan järeldusele, et müügikeeld on ilmselgelt ebaproportsionaalne.

111. Seetõttu ei ole põhiõiguste harta artikli 16 kohase ettevõtlusvabaduse piirang, mis on ette nähtud köögiviljadirektiivi artikli 3 lõikega 1, põhiõiguste harta artikli 52 lõike 1 kohaselt õigustatud. Viidatud säte on seega kehtetu ka kõnealuse põhiõiguse rikkumisest tulenevalt.

4. Kaupade vaba liikumine

112. Heakskiitmata sortide seemnete turustamise keeld võiks peale selle olla vastuolus kaupade vaba liikumisega.

113. ELTL artiklis 34 sätestatud koguseliste piirangute ja samaväärse toimega meetmete keeld ei puuduta mitte ainult siseriiklikke meetmeid, vaid ka liidu institutsioonide kehtestatud meetmeid. [47]

114. Keeld piirab paratamatult kaupade liikumist. Kuna ka see piirang on õigustatud vaid siis, kui see vastab proportsionaalsuse põhimõttele, [48] on ka sellega seoses asjakohased juba esitatud kaalutlused. [49]

5. Võrdne kohtlemine või mittediskrimineerimine

115. Lõpuks tuleb uurida kooskõla võrdse kohtlemise põhimõtte või diskrimineerimiskeeluga. Kõnealune põhimõte, mis on nüüd sätestatud ka põhiõiguste harta artiklis 20, nõuab, et sarnaseid olukordi ei käsitletaks erinevalt ja erinevaid olukordi ei käsitletaks ühtemoodi, välja arvatud juhul, kui selline kohtlemine on objektiivselt põhjendatud. [50] Erinev kohtlemine on õigustatud, kui see põhineb

45 — Samamoodi juba eespool 44. joonealuses märkuses viidatud kohtuotsused. Vt sellise õigustatuse kontrolli kohta eespool 35. joonealuses märkuses viidatud kohtuotsus Volker ja Markus Schecke jt, punkt 65 jj.

46 — Eespool 16. joonealuses märkuses viidatud kohtuotsus Alliance for Natural Health jt, punkt 129, ja eespool 16. joonealuses märkuses viidatud kohtuotsus ABNA jt, punkt 87 jj, andmekaitse kohta eespool 35. joonealuses märkuses viidatud kohtuotsus Volker ja Markus Schecke, punkt 74.

47 — 17. mai 1984. aasta otsus kohtuasjas 15/83: Denkavit Nederland (EKL 1984, lk 2171, punkt 15) ja eespool 16. joonealuses märkuses viidatud kohtuotsus Alliance for Natural Health jt, punkt 47.

48 — Vt teisese õiguse kehtivuse kontrolli kohta 7. veebruari 1985. aasta otsus kohtuasjas 240/83: ADBHU (EKL 1985, lk 531, punkt 15) ja 25. juuni 1997. aasta otsus kohtuasjas C-114/96: Kieffer ja Thill (EKL 1997, lk I-3629, punkt 31), üldisemalt 20. septembri 1988. aasta otsus kohtuasjas 302/86: komisjon *vs.* Taani (EKL 1988, lk 4607, punkt 11 ja – proportsionaalsuse kohta – punkt 21) ning 15. novembri 2005. aasta otsus kohtuasjas C-320/03: komisjon *vs.* Austria (EKL 2005, lk I-9871, punktid 85 ja 90).

49 — Vt eespool punkt 110.

50 — 10. jaanuari 2006. aasta otsus kohtuasjas C-344/04: IATA ja ELFAA (EKL 2006, lk I-403, punkt 95); eespool 25. joonealuses märkuses viidatud kohtuotsus S.P.C.M. jt, punkt 74, ja 14. septembri 2010. aasta otsus kohtuasjas C-550/07 P: Akzo Nobel Chemicals ja Akcros Chemicals *vs.* komisjon jt (EKL 2010, lk I-8301, punkt 55).

objektiivsel ja mõistlikul kriteeriumil, st kui see on kooskõlas asjassepuutuvate õigusnormide õiguspärase eesmärgiga ning kui selline erinevus on proportsionaalne kõnesoleva kohtlemisega taotletud eesmärgi suhtes.[51] Asjassepuutuv õigusnorm peab seega olema proportsionaalne asjakohase olukorra erinevuste ja sarnasustega.[52]

116. Käesolevas asjas kõne all olev ebavõrdne kohtlemine seisneb selles, et heakskiidetud sortide seemnete müük on lubatud, ent heakskiitmata sortide seemnete müük on keelatud. Müügikeeld põhineb asjaolul, et ei ole tõendatud vastavust heakskiitmise tingimustele. Tõendi puudumine on erinevus kahe sordi vahel, mis põhimõtteliselt õigustaks ka erinevat kohtlemist, nt kohustust heakskiitmata sortide seemned vastavalt märgistada.

117. Nagu juba selgitatud, on müügikeelu puudused keelu eesmärkidega võrreldes ebaproportsionaalsed. Seega ei ole ebavõrdne kohtlemine õigustatud ja keeld on kehtetu ka võrdse kohtlemise põhimõtte rikkumisest tulenevalt.

6. Järeldus

118. Vahejäreldusena tuleb tõdeda, et köögiviljadirektiivi artikli 3 lõikes 1 sätestatud keeld müüa selliste sortide seemneid, mille eristatavus, püsivus ja piisav ühtlikkus ning teatavate sortide puhul ka rahuldav viljelus- ja kasutusväärtus ei ole tõendatud, on kehtetu, kuna see rikub proportsionaalsuse põhimõtet, Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 16 sätestatud ettevõtlusvabaduse põhimõtet, ELTL artiklis 34 sätestatud kaupade vaba liikumise põhimõtet ja põhiõiguste harta artiklis 20 sätestatud võrdse kohtlemise põhimõtet.

D. *Sortide kataloogi direktiiv*

119. Lõpuks tuleb uurida, kas köögiviljadirektiivi artikli 3 lõike 1 uurimise tulemus tuleb üle kanda sortide kataloogi direktiivile.

120. Erinevalt köögiviljadirektiivi artikli 3 lõikest 1 ei näe sortide kataloogi direktiiv sõnaselgelt ette, et seemneid tohib turustada vaid juhul, kui asjaomane sort on ametlikult heaks kiidetud.

121. Sortide kataloogi direktiivi artikli 1 lõike 1 kohaselt reguleerib direktiiv selliste sortide heakskiitmist, mille seemet võib turustada. Samamoodi puudutab artikli 3 lõige 1 seoses heakskiitmise tingimustega „turustamiseks heaks kiidetud sorte".

122. Sortide kataloogi direktiivi kõnealuseid sätteid võib mõista nii, et turustada tohib vaid heakskiidetud sortide seemneid. Selline keeld oleks kehtetu samadel põhjustel nagu köögiviljadirektiivi artikli 3 lõikes 1 sisalduv keeld. Selline tõlgendus ei ole aga kohustuslik.

123. Pigem võib heakskiitmist mõista vaid nii, et see on tingimus sordi kandmiseks kataloogi ja tõendab vastavust heakskiitmise tingimustele. Seda tõlgendust tuleb eelistada, sest tõlgendamise üldpõhimõtte kohaselt tuleb liidu õigusakti võimaluste piires tõlgendada viisil, mis ei sea selle kehtivust kahtluse alla.[53]

51 — Eespool 29. joonealuses märkuses viidatud kohtuotsus Arcelor Atlantique ja Lorraine jt, punkt 47.

52 — Vt kohtujurist Poiares Maduro 3. aprilli 2008. aasta ettepanek kohtuasjas C-524/06: Huber (EKL 2008, lk I-9705, ettepaneku punkt 7); minu 8. septembri 2005. aasta ettepanek kohtuasjas C-540/03: parlament *vs*. nõukogu (EKL 2006, lk I-5769, ettepaneku punkt 107 ja seal viidatud kohtupraktika) ja minu 10. märtsi 2009. aasta ettepanek kohtuasjas C-558/07: S.P.C.M. jt (EKL 2009, lk I-5783, ettepaneku punkt 134).

53 — 4. oktoobri 2001. aasta otsus kohtuasjas C-403/99: Itaalia *vs*. komisjon (EKL 2001, lk I-6883, punkt 37); 19. novembri 2009. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-402/07 ja C-432/07: Sturgeon jt (EKL 2009, lk I-10923, punkt 47) ja 16. septembri 2010. aasta otsus kohtuasjas C-149/10: Chatzi (EKL 2010, lk I-8489, punkt 43).

124. Kuna selline põhiõigustega kooskõlas olev tõlgendamine on võimalik, ei ole sortide kataloogi direktiivi kehtivus kahtluse all.

V. Ettepanek

125. Eeltoodust tulenevalt teen Euroopa Kohtule ettepaneku teha järgmine otsus:

1. Direktiivi 2002/55/EÜ artikli 3 lõikes 1 sätestatud keeld müüa selliste sortide seemneid, mille eristatavus, püsivus ja piisav ühtlikkus ning teatavate sortide puhul ka rahuldav viljelus- ja kasutusväärtus ei ole tõendatud, on kehtetu, kuna see rikub proportsionaalsuse põhimõtet, Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 16 sätestatud ettevõtlusvabaduse põhimõtet, ELTL artiklis 34 sätestatud kaupade vaba liikumise põhimõtet ja põhiõiguste harta artiklis 20 sätestatud võrdse kohtlemise põhimõtet.

2. Eelotsusetaotluse hindamine ei andnud seevastu alust seada kahtluse alla direktiivi 2002/55/EÜ ülejäänud sätete kehtivust, samuti direktiivi 98/95/EÜ, direktiivi 2002/53/EÜ ja direktiivi 2009/145/EÜ kehtivust.